

GROESBEEKS

MILIEU - JOURNAAL

1985-41

NOGMAALS:

'N RECREATIE - SPECIAL

INHOUD

VOORWOORD van de redactie 1
 KAN IN GROESBEEK ALLES? 2
 EEN GOLFBAAN IN GROESBEEK
 door Fred Boerwinkel 6
 FOTO 10
 VUILSTORTPLAATSEN IN GELDERLAND
 door Helma Groenen 12
 PLEZIERTREIN 17
 VEE IN HET NEDERRIJKSWALD
 door Johan Thissen. 18
 MILIEU RONDOM..... 26
 REKREATIEF MEDEGEBRUIK TEN ZUIDEN
 VAN NIJMEGEN
 door Paul Thissen.. 30
 WEETJE-WEETJE 34
 WIE KENT GROESBEEK? 36

GROESBEEKS
 MILIEUJOURNAAL

Verschijnt
 driemaandelijks,
 kost minimaal f15,-
 per jaar. Opgave bij
 het sekretariaat.

REDAKTIE

Henny Brinkhof
 Paul Thissen
 Jeske de Bekker
 Eric Jacobs?

REDAKTIE-ADRES

Henny Brinkhof Ho
 Hobbemaweg 28,
 Groesbeek.
 tel. 08891-5911

SEKRETARIAAT

Werkgroep Milieu-
 beheer Groesbeek,
 Lievensweg 80,
 Groesbeek.
 tel. 08891-3175

MEDEWERKERS

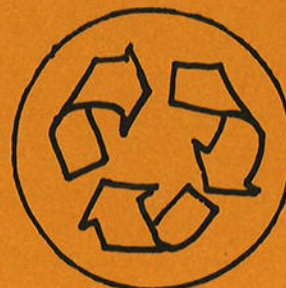
Fred Boerwinkel
 Geert Vink
 Paul Overgaag
 Arno van Bergen
 Johan Thissen
 Helma Groenen

REKENINGNUMMER WMG

11. 74. 19.257
 (RABO-bank) of
 giro nr. 5275384

VERSCHIJNINGSDATUM juni 1985

KRINGLOOPPAPIER

Het vorige Milieu-journaal -thema recreatie- lag nog maar net bij de drukker of er verschenen allerlei stukken in de krant over die recreatie in Groesbeek. In een juist verschenen, mede door de gemeente uitgebrachte nota die in die stukken ter sprake kwam, stonden allerlei wilde ideeën om het toerisme in onze gemeente te bevorderen. Bungalowparken, een overkapping van het winkelcentrum en met een kabelbaan de Zevenheuvelen op. De deed ons de haren te berge rijzen.

De promotiefolder "Groesbeek, diamant tussen de heuvels" kwam een week later uit. Als de ideeën uit de nota werkelijkheid zouden worden, zou die diamant, die staat voor de schoonheid van ons dorp, wel eens gauw in een grijze betonblok kunnen zijn veranderd, een hoogstaand staaltje van hedendaagse alchemie, dat van iets kostbaars iets waardeloos maakt.

De nieuwe ontwikkelingen op dit gebied waren voor ons voldoende reden een vervolg-themanummer over recreatie te maken. Naast een artikel waarin de nieuwe ontwikkelingen besproken worden en geplaatst worden tegen het licht van wat wij graag zouden willen zien, nog een stuk over de mogelijkheden van fiets- en wandelrecreatie in Groesbeek en een artikel over Groesbeeks nieuwste ontspanningsmogelijkheid: golf.

Daarnaast komen er onderwerpen ter sprake die niets met recreatie te maken hebben: de invloeden van vuilnisbelten op het milieu (met speciale aandacht voor het Groesbeekse stort), en over het weiden van vee in het bos. Dat laatste wordt door Johan Thissen behandeld in een aflevering van zijn reeks "natuurgebieden en landschappen rond Groesbeek". Het kost misschien wat moeite de oud-Nederlandse citaten te vatten, maar de moeite wordt dik beloond.

Natuurlijk ook weer de vaste rubrieken Milieu-rondom en voor de kids Weetje-Weetje.

Ook deze keer fleurt de nieuwe foto-rubriek het Milieu-journaal extra op.

de redactie

In het vorige Milieu-journaal heeft Hennie Brinkhof een beeld geschetst van een mogelijke toekomstige ontwikkeling van het toerisme in Groesbeek zoals de WMG die ongeveer voorstaat. Het bevat onder andere een reactie op de plannen van de VVV en de gemeente. Inmiddels heeft de gemeente een wervende folder en (samen met VVV en middenstand) een nieuwe nota uitgebracht. Nu er met name door de gemeente zo hard aan getrokken wordt is er voor de WMG reden om weer te reageren. Onderstaand stuk is een voorlopige standpuntbepaling over de gewenste richting van toerisme en recreatie in de gemeente Groesbeek. In de loop van 1985 zal de WMG een nota uitbrengen waarmee een definitieve plaatsbepaling zal worden ingenomen. Daarin zal ook het rijks- en provinciaal toeristisch-recreatief beleid voor zover dat voor Groesbeek van belang is onder de loep worden genomen. Hier vast een voorschot op op dat laatste.

De gemeente heeft het toerisme ontdekt als medicijn tegen de werkeloosheidskwaal. Haar redenering is als volgt. Omdat Groesbeek mooi is kan ze door een goede promotie veel meer toeristen en rekreanten trekken dan nu het geval is. Al die nieuwe toeristen en rekreanten moeten drinken, eten en slapen en ze willen zich vermaken. Meer café's, restaurants, hotels, pretparken en bungalowparken zijn dan nodig. Dit alles levert werkgelegenheid op.

Eén ding vergeet de gemeente. Namelijk dat een grootschalige ontwikkeling grote gevolgen zal hebben voor de natuur en het landschap van Groesbeek. En dit terwijl de prachtige natuur en het bijzondere landschap juist dé attracties hier zijn. De gemeente geeft dat zelf ook toe, de basis voor de door haar gewenste ontwikkeling bestaat immers uit de bossen, de natuurgebieden en de heuvels. De door de gemeente uitgebrachte promotiefolder heet niet voor niets "Groesbeek, diamant tussen de heuvels". In deze folder staat onder meer:

"Natuurschoon, uiterste rust, sfeer en vermaak gaan hier hand in hand. Groesbeek is in al dat fraais zichzelf gebleven. Heel mooi en bovenal gastvrij! De rust van Groesbeek komt als een oase over de gasten. Hier kan alles. Wandelen, fietsen en

REGERINGSBELEID

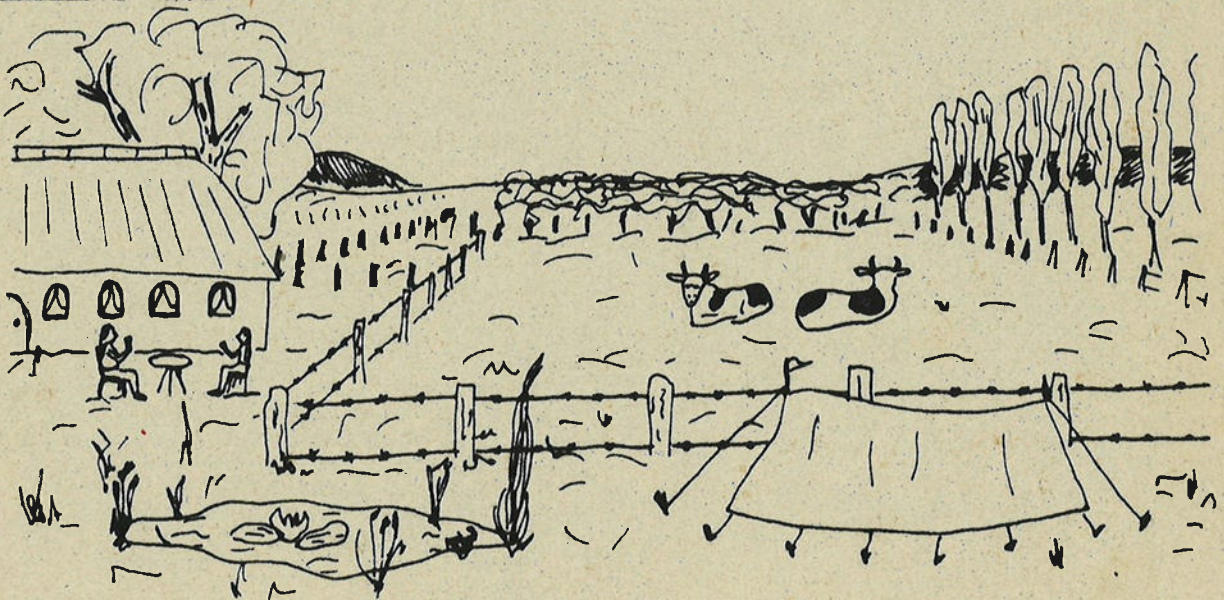
Recent geformuleerd beleid van de regering blijkt de gemeente Groesbeek wat natuur en landschap betreft in te delen in een "Grote Landschapseenheid" (GLE). De Ooypolder en wat kleinere deelgebieden maken deel uit van dezelfde GLE. Het beleid in een Grote Landschapseenheid moet gericht zijn op:

"de instandhouding van de samenhang tussen de te onderscheiden ruimtelijke eenheden daarbinnen en op behoud van de ecologische, cultuurhistorische en landschappelijke waarden van die ruimtelijke eenheden afzonderlijk." Bovendien kunnen alleen "zwaarwegende maatschappelijke belangen" ingrepen die het algehele karakter, de samenhangen of de waarden van Grote Landschapseenheden aantasten legitimeren. Dat wil zeggen dat het beleid in eerste instantie gericht is op instandhouding en/of ontwikkeling van de aanwezige ecologische, landschappelijke en cultuurhistorische hoedanigheden met extra aandacht voor het rekreatief medegebruik.

Wat betreft recreatie is Groesbeek ingedeeld bij het Nationaal Landschap "De Gelderse Poort". Dit valt ongeveer samen met de bovengenoemde GLE. Het potentiële Nationaal Landschap is een "gebied met een terughoudend beleid ten aanzien van de verblijfsrecreatie". Dit te-

paardrijden in de bossen met een oppervlakte van maar liefst 1000 hectare. Genieten van schitterende panorama's in de richting van de Maasvallei of tot diep in het aangrenzende Duitsland. Overal komen hier hoogtepunten tegen, letterlijk en figuurlijk. Een heuvel-landschap in combinatie met de uitgestrekte bossen, dat nergens in Nederland zijn weerga kent."

Maar wat zal er gebeuren met de uiterste rust en het natuurschoon als er bijvoorbeeld een groot winterwarm bungalowpark zou komen? Iets waar onder meer de gemeente achter staat. Ons insziens zou dat onherroepelijk een aantasting van de natuur betekenen, wáár in Groesbeek het ook zou komen. Dit soort grootschalige zaken past niet in het Groesbeekse landschap. Het kan echt niet. Het tast de basis aan

rughoudend beleid moet gevoerd worden juist in het toeristisch-rekreatief belang, zoals blijkt uit de volgende omschrijving van Nationale Landschappen:

"Ze bestaan uit natuurterreinen, wateren en/of bossen, kultuurgronden en nederzettingen en vormen een samenhangend en harmonisch geheel, waardoor ze vanuit het oogpunt van toeristisch-rekreatieve belevingswaarde van bijzondere betekenis zijn."

Het beleid in deze gebieden moet erop gericht zijn: "door middel van een gekoördineerde en gekoncentreerde inzet van bestaande instrumenten en middelen, het specifieke en gedifferentieerde karakter van deze gebieden, met name ook ten behoeve van de zich rekreërende mens, in stand te houden en te ontwikkelen."

Met name het rekreatief medegebruik zal hier bevorderd moeten worden. Het Nationaal Landschap "De Gelderse Poort" is een "speerpuntgebied" waarvoor extra geld beschikbaar is ten behoeve van de realisering van een infrastructuur die wandelen en fietsen beter mogelijk maakt.

kan er ook nog gedacht worden aan kleine groepen huisjes aansluitend bij de bestaande bebouwing. Deze zouden dan ingepast moeten worden in het landschap. Zoiets mag alleen gebeuren als er aangetoond wordt dat de realisatie van zulke huisjes niet schadelijk is voor natuur en landschap. Er is onderzoek nodig waarin nagegaan wordt hoe een toeristisch-rekreatieve ontwikkeling gepaard kan gaan met het ontwikkelen van natuur en landschapswaarden.

Natuur, milieu en landschap veranderen voortdurend, ook zonder toeristische ontwikkelingen. Op dit moment is er een ontwikkeling gaande die nadelig is voor een milieuvriendelijke openluchtrekreatie. Overal in het open gebied verdwijnen geleidelijk kleine landschapselementen. Door het verdwijnen van steilrandjes, hagen,

waar de recreatie op steunt. Een rekreatieve ontwikkeling die nauw bij de natuur aansluit moet natuur en landschap versterken in plaats van verpesten!

In het vorige Milieu-journaal heeft Hennie Brinkhof geschreven hoe de toekomstige recreatie er uit kan zien. Ze moet passen in het landschap, aansluiten bij de natuur en milieuvriendelijk zijn. Zo'n soort recreatie kan bevorderd worden door het uitbreiden van fiets- en wandelmogelijkheden, het verruimen van de mogelijkheden voor kamperen bij de boer, en het gelegenheid geven aan particulieren om op kleine schaal akkomodatie te scheppen. Eventueel

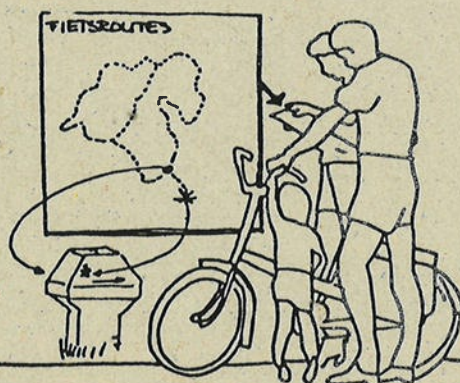
PROVINCIAAL BELEID

Het beleid van de provincie is op dit moment in herziening. In het streekplan Midden-Gelderland dat binnenkort vervangen zal worden wordt groei van de verblijfsrekreatieve capaciteit in het Rijks van Nijmegen verboden. Het vernieuwde streekplan zal dit verbod opheffen en een summierere groei toestaan. De Commissaris van de Koningin in Gelderland De Bruyne heeft dat laatst tijdens een werkbezoek hier ook op Groesbeek van toepassing verklaard. Net zoals in het oude, zal in het komende streekplan de nadruk liggen op stimulatie van de extensieve recreatie door het scheppen van mogelijkheden voor rekreatief medegebruik. De voorzichtigheid ten aanzien van de uitbreiding van de verblijfsrecreatie en de nadruk op de extensieve recreatie komt voort uit de notie dat "de aantrekkelijkheid van de provincie Gelderland in belangrijke mate gebaseerd is op de landschappelijke kwaliteiten" (TROP-nota).

alleenstaande bomen en poeltjes en plasjes vermindert de aantrekkelijkheid van het gebied. Daarbij komt dat delen van het gebied ontoegankelijk worden doordat paadjes worden opgeheven. Een eerste vereiste voor een toerisme waarvoor natuur en landschapsschoon de basis vormt is het stoppen van deze ontwikkeling en ze om te buigen tot iets positiefs. Er moeten weer bomen geplant, hagen aangelegd en plasjes gegraven worden.

Een ontwikkeling als hierboven geschetst is kan óók extra geld en werk naar Groesbeek brengen.

Dat dit alles niet onrealistisch is bewijzen uitspraken van de regering en van het provinciaal bestuur. Zij leggen voor Groesbeek ook de nadruk op het instandhouden en verhogen van de kwaliteit van natuur en landschap. In de kaders die op deze en voorgaande bladzijden zijn te vinden zijn het nationaal en provinciaal beleid samengevat.

Voor de komende jaren heeft de provincie een aantal toeristisch-recreatieve speerpunten opgesteld. Dit zijn projecten waarvan de uitvoering tot vergroting van het regionale of lokale inkomen zou leiden. Onder de 49 speerpunten zijn twee Groesbeekse: het "Groesbeek-project" en het "Bevrijdings-project". Deze twee worden als volgt omschreven:

Groesbeek-project

- versterking van de toeristische samenhang van attracties als de Heilige-Landstichting, het Afrikamuseum, de stoomtrein ook naar de Bondsrepubliek, etc.
- uitbreiding van het Afrikamuseum met edukatieve elementen;
- versterking van de landelijke bekendheid, het optimaliseren van de toegankelijkheid door voorlichting, reclame etc.;
- omgevingsaspecten verder uitbouwen, zodat een totale dagbezigheid voor een bezoek aan het Groesbeek-project tot stand komt.

Bevrijdings-project

- de bouw van een nieuw bevrijdingsmuseum, in sterke relatie met de bestaande kollekties in de Hartestein (Oosterbeek) en het Oorlogsmuseum Overloon (Noord-Brabant);
- het organiseren van museumtochten langs historische plaatsen (veteranen-tocht);
- airborne-evenement, als uitbreiding op de jaarlijkse herdenking van de luchtlanding (Ginkelse Heide) en de opmars naar de "brug te ver".

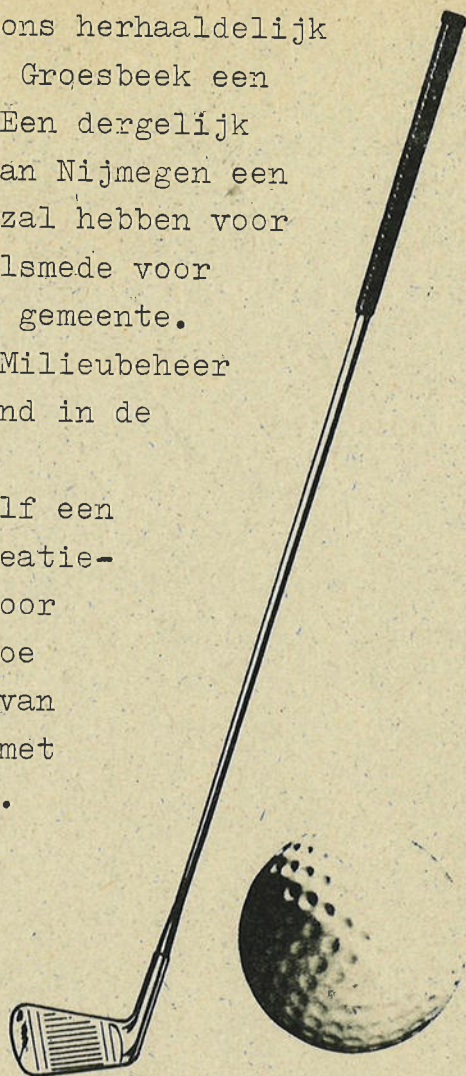
Dit soort projecten zijn meer ideeën die eventueel door initiatieven van lagere overheden of particulieren gerealiseerd kunnen worden. De twee Groesbeekse projecten komen niet voor op het Prioriteitenschema Investerings Speerpunten. Dit betekent dat ze weliswaar tot Speerpunt zijn gebombardeerd maar dat er voor de realisatie van de kant van de provincie in elk geval de eerste zes jaren geen geld is.

Er zijn ook een aantal projecten die wel op het prioriteitenschema staan en die voor héél Gelderland gelden. Hiervan kan Groesbeek wel onmiddellijk profiteren. Stimulering van het fietsen, inrichten van uitzichtpunten, uitzetten van rondritten en het samenstellen van Doe-Vakanties zouden hiermee gerealiseerd kunnen worden.

Reeds geruime tijd bereiken ons herhaaldelijk berichten over plannen om in Groesbeek een grote golfbaan te stichten. Een dergelijk voornemen is voor het Rijk van Nijmegen een novum, welke zeker gevolgen zal hebben voor de natuur en het landschap alsmede voor het algehele karakter van de gemeente. Een reden voor de Werkgroep Milieubeheer om de activiteiten nauwlettend in de gaten te houden.

Voor veel Nederlanders is golf een minder bekende vorm van recreatiesport. De belangstelling ervoor neemt de laatste jaren wel toe gezien de forse uitbreiding van het aantal accommodaties in met name het westen van ons land.

Het Rijk van Nijmegen is tot dusver een witte vlek op de golfsportkaart van Nederland gebleven; een witte vlek, die binnenkort wordt ingevuld.

In het navolgende stuk wordt ingegaan op de ontwikkelingen rondom de Groesbeekse golfbaan. Daarnaast wordt de golfsport in haar algemeenheid nader belicht, zodat enig inzicht wordt verkregen in het spel en de gebruikelijke (meestal engelse) terminologie.

Een paar jaar geleden werd de Stichting Golfsport Nijmegen e.o. opgericht met het doel zich sterk te maken voor de realisering en aanleg van een golfbaan in het Rijk van Nijmegen. Tijdens het zoeken naar een geschikte vestigingsplaats, onder andere in de Berendonck en in de nabijheid van de But, werd de Stichting geconfronteerd met het terrein van boer Hettinga aan de Nijmeegse baan/Derde baan/Postweg/Siep, die zijn hele grond wel voor een goede prijs wilde verkopen. Dit grootschalige agrarische gebied leent zich gelet op zijn geaccidenteerdheid uitstekend voor een golfbaan.

Inmiddels is de Stichting in een besloten vennootschap overgegaan, welke onder de naam Golfbaan Het Rijk van Nijmegen B.V. het terrein van Hettinga heeft aangekocht en het nu beheert. Het ligt in de bedoeling om in het najaar met de aanleg van de golfbaan te beginnen, zó dat uiterlijk in de zomer van 1986 de eerste bal officieel de lucht in kan worden geslagen. Daarvoor is echter een wijziging van het bestemmingsplan buitengebied een voorwaarde.

Om de realisatiekansen van een golfbaan op het onderhavige terrein in verband met de bestemmingsplanwijziging ueberhaupt te kunnen inschatten, is door de Stichting en later door de B.V. onderhandeld met de gemeente en met derden. Ook de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek (WMG) is samen met de Stichting Werkgroep Milieubeheer voor het Stadsgewest Nijmegen en de Vereniging Das en Boom uitgenodigd om aan het vooroverleg deel te nemen. Op een viertal bijeenkomsten zijn de bedoelingen met betrekking tot de te realiseren golfbaan en de problemen die daaruit zouden kunnen voortvloeien genoegzaam besproken. De milieugroepen hebben daarop ieder vanuit hun achtergrond op verzoek een standpunt ten aanzien van het voornemen ingenomen. De WMG heeft daarbij in het bijzonder de grote landschappelijke kwaliteit van het terrein in zijn geheel en de natuurwetenschappelijke en historische waarde van de bron en loop van de Siep met inbegrip van de steilrand beklemtoont. Deze waarden mogen volgens de milieugroepen niet (verder) worden aangetast. Dit houdt in dat de gebruiksdruk van het golfbaanterrein beperkt dient te blijven en de Siep met steilrand van recreatief medegebruik moet worden uitgesloten.

Wat is golf nu eigenlijk voor een spel? Golf is op de keper beschouwd een simpele vrijetijdsbesteding; alleen doordat het vakjargon uit vele Engelse termen bestaat lijkt het moeilijk. Een bal, geplaatst op een plastic voetje, moet in een zo gering aantal slagen in een met een vlag gemarkeerd gat (hole) terecht komen. Doorgaans telt een golfbaan 18 verschillende holes. Het aantal slagen dat voor een traject nodig is (par) hangt samen met de lengte van de baan. De afslag gebeurt op een gedeelte met kort gemaaid gras (tee). De bal, die bestaat uit een harde kern met een rubber mantel, wordt over een lange grasbaan (fairway) geslagen en moet dan op een zeer kort ge-

maaïd gazon (green), liefst zo dicht mogelijk bij het daarin uitgespaarde hole vallen. Belandt de bal eenmaal daarbuiten, dan heeft de speler vaak een extra slag nodig en zal voor het betreffende hole boven par eindigen. Afhankelijk van de situatie waarin de bal zich bevindt, kan een golfspeler een keuze maken uit 14 stuks slaggereedschap: 4 houten en 10 ijzeren clubs. De clubs worden in een speciaal handkarretje meegevoerd. Golf is meer dan een bal in het betreffende hole slaan; het vergt een grote concentratie en een goede techniek. Het is jammer dat de golfsport door de hoge contributies niet voor iedereen toegankelijk is en daarom een nogal elitair karakter heeft. In dit verband kan de vraag worden gesteld wat de Groesbeekse bevolking aan een golfbaan heeft? Wel zal de baan golfspelers uit alle windstreken aantrekken en daarmee het toeristisch-recreatief aspect van het Groesbeekse versterken.

Wat verandert er nu in Groesbeek met de komst van een golfbaan? Ten eerste zal het landschap dat nu nog getypeerd wordt door het bouwland en de graslanden, veranderen in een groot gazon met daarin zandkuilen en enige lage begroeiing. De opzettelijk ruig te laten gedeelten van de golfbaan (rough) zullen met inheemse stuiken die in Groesbeek thuishoren, zoals brem, worden beplant zonder het open karakter van het gebied aan te tasten. In deze zin kan een golfbaan de aanwezige natuur en het landschap verrijken. Toch moeten onvermijdelijk ook milieu-onvriendelijke beheersmaatregelen worden uitgevoerd, zoals drainage, bemesting en bestrijding van wormen en schimmels op met name de tees en greens. Overigens zal de bemestingsdruk wel sterk afnemen als het agrarisch gebruik wordt ingeruild voor het gebruik als golfbaan.

Onlangs is het concept-inrichtingsplan voor de Groesbeekse golfbaan klaargekomen en op de laatste bijeenkomst j.l. 13 mei door de Golfbaan Het Rijk van Nijmegen B.V. aan de milieugroepen gepresenteerd. Dit plan vormt de basis voor het gewijzigde bestemmingsplan en is als zodanig bepalend voor de nieuwe bestemming(-en) en daaraan gekoppelde voorschriften voor het grondgebruik en de aanleg. Zeker is dat de Siep met brongebied en steilrand beschermd gaan worden als natuurwetenschappelijk waardevol gebied en niet door golfspelers betreden mag worden.

8 De Postweg blijft openbaar en zal van de boerderij annex club-

huis tot aan de Derde baan toegankelijk blijven voor het langzame verkeer, dus voor fietsers en wandelaars. De ontsluiting van het clubhuis met auto's vindt dus plaats via de Nieuwe weg, hetgeen het nu al onoverzichtelijke kruispunt (Nieuwe weg/Postweg/Siep) extra zal belasten. Misschien is een extra voorziening, bijv. een stoplicht, noodzakelijk. Verder wordt het een twee maal 18 holes baan, waarvan de ene in principe alleen als oefenbaan in gebruik zal zijn. Het zal hiermee een van de grotere golfbanen in Nederland zijn. De gebruiksdruk (wellicht 50.000 spelers per jaar) is niet onaanzienlijk. Toch kan worden gesteld dat de golfbaan onder de huidige voorwaarden niet werkelijk een aantasting van de natuur en het landschap vormt, zodat de WMG onder voorbehoud accoord is gegaan met de plannen. Veel zal echter afhangen van de inhoud van het gewijzigde bestemmingsplan.

Werkgevers sterk gekant tegen baaldagen

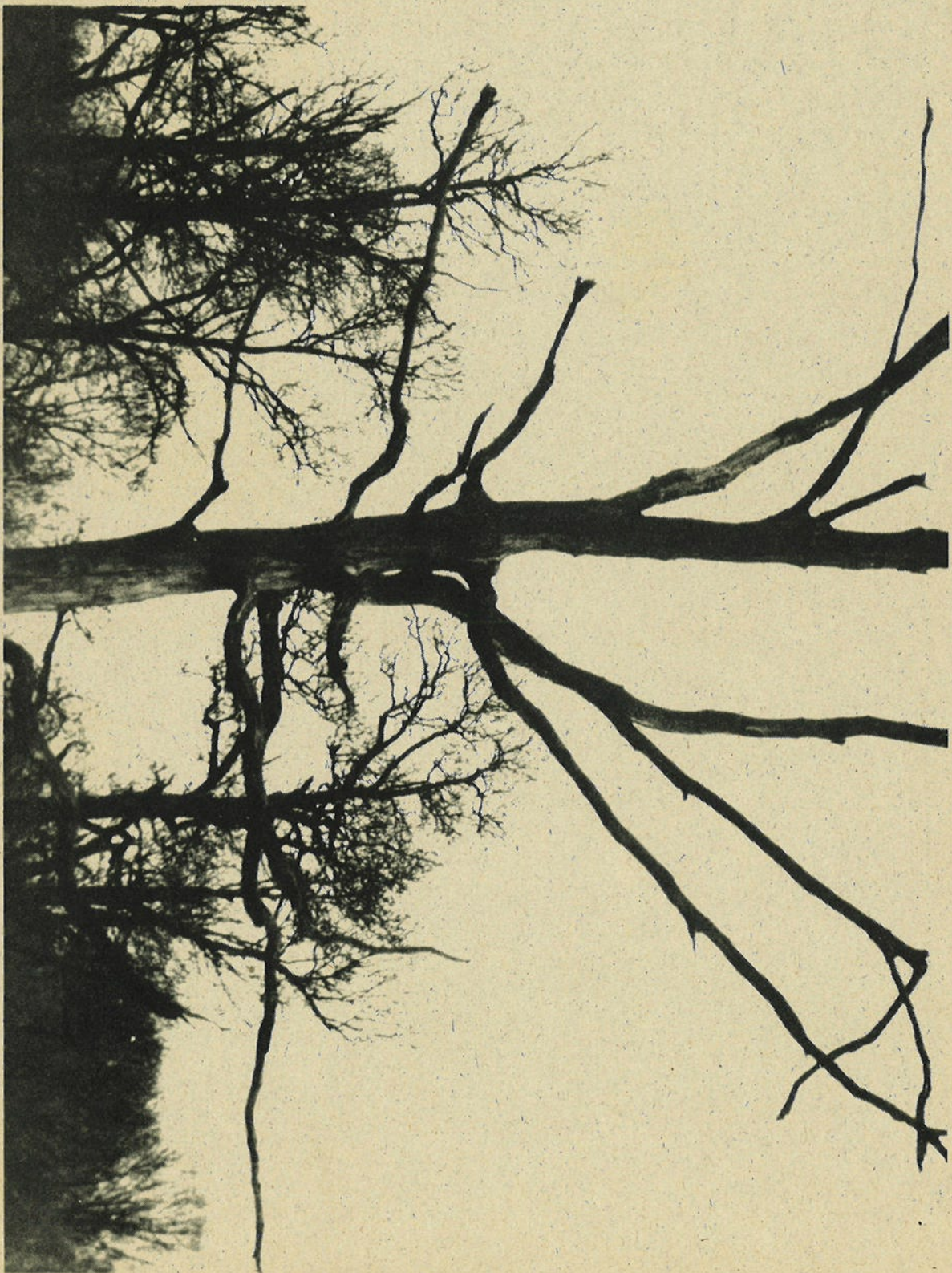
... . Straks werken ze alleen nog maar als ze zin hebben!!"

Fred Boerwinkel

voor deze rubriek kan iedereen foto's inzenden. Het onderwerp moet de natuur of het landschap in Groesbeek zijn. Of mensen in de natuur, of gebruikers van het landschap, of dieren in het dorp, enz., enz.

Dit keer twee foto's van Geert Vink.

Op deze pagina een beeld van bomen in De Bruuk. Een dode eik op de voorgrond, levende kollega's buigen zich naar hem toe. Boven een silhouet van de Keizerskop op de grens van de boswachterij Groesbeek en Klein America.

FOTO

Vuilstortplaatsen in Gelderland en hun invloed op het milieu

Helma Groenen

Al verscheidene keren hebben we in het Milieujournaal bericht over de mogelijk nadelige invloed van de vuilstortplaats 'De Dukenburg' op het natuurreserveaat 'De Bruuk'. Om onze bezorgdheid nog eens te onderstrepen, hebben we onderstaand artikel geplaatst. Het is een samenvatting van een onderzoek naar vuilnisbelten in Gelderland, en hun gevolgen voor het milieu. De Groesbeekse situatie wordt apart belicht. Het onderzoek was een afstudeeropdracht van Helma Groenen voor haar biologie-studie aan de lerarenopleiding 'Interstudie'.

Het gedeelte van de aarde waar het leven zich afspeelt wordt gevormd door de bodem, het water, de lucht en de organismen. Een levensgemeenschap van nauwe organismen die in nauwe relatie tot elkaar leven vormt samen met abiotische factoren als licht, temperatuur, water, bodem en lucht een oecosysteem. Deze oecosystemen kunnen dankzij hun zelfregulerend vermogen, ondanks veranderingen waaraan ze onderhevig zijn, steeds weer in evenwicht komen. De mens kan o.a. door de productie van afvalstoffen dit evenwicht nadelig beïnvloeden.

Afval en afvalverwerking

De hoeveelheid afvalstoffen in Nederland is gedurende de laatste tientallen jaren duidelijk toegenomen. Bovendien is de samenstelling ervan gewijzigd, waardoor ze soms minder goed of snel afbreekbaar zijn. Als oorzaken kunnen hiervoor aangevoerd worden de sterke bevolkingsgroei, de economische en technologische ontwikkeling en de stijgende welvaart.

Het afval kan op verschillende manieren verwerkt worden: Het kan verbrand, gecomposteerd, hergebruikt en gestort worden.

*Bij de eerste methode wordt het afval bij hoge temperaturen verbrand, waarbij hete gassen die vrijkomen kunnen worden benut voor energie-opwekking of worden vernietigd door het verdampen van ingespoten water. Er zijn nog niet zoveel verbrandingsinstallaties in Nederland en deze produceren ook weer een hoeveelheid stortafval en gassen die het milieu kunnen verontreinigen.

*Composteren is de afbraak van verschillende organische stoffen (met koolstof, bijv. planten, hout en meststoffen) door een gemengde populatie van micro-organismen (bacteriën en schimmels) in een warme, vochtige, zuurstofrijke omgeving. De V.A.M. in Drenthe heeft altijd compost gemaakt van afvalstoffen maar door wijziging in de samenstelling is de bereiding van compost de laatste jaren steeds moeilijker geworden en de V.A.M. stelt nu grenzen aan het afval dat daar verwerkt kan worden.

*Door het gescheiden inzamelen van glas, papier en soms textiel, puin en ijzer, komen deze componenten van het huishoudelijk afval direct beschikbaar voor hergebruik. Ook flessen en potten met statiegeld worden hergebruikt, maar daarvoor hoeven ze niet bewerkt te worden, alleen maar gewassen. Bij hergebruik van afval spelen technische moeilijkheden en economische factoren een belangrijke rol.

*Het storten is de oudste en meestgebruikte vorm van afvalverwijdering die we kennen. Sinds de jaren '70 worden er strenge eisen aan het storten gesteld.

Bij de locatiekeuze wordt rekening gehouden met milieuhygiëne, landschap en planologie en financiën. Vervolgens wordt, na toetsing van de effecten op het milieu, een inrichtingsplan opgesteld wat betreft wegeaanleg, afrastering, werkmaterialen en -voorzieningen en de toekomstige vorm van de stortplaats.

Tenslotte worden er bij het storten de volgende eisen gesteld:
-er wordt gestort volgens een tevoren opgesteld plan (plaatsen, volgorde, dikte en breedte van de stortlagen, afdekking en beplanting).

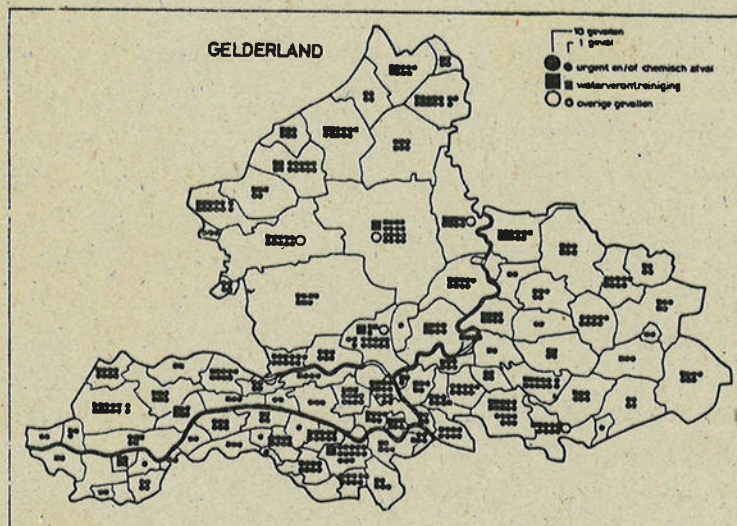
-direct contact tussen afvalstoffen en grond- of oppervlaktewater wordt vermeden.

-het afval wordt verdicht om uittreding van percolatiewater aan de onderkant van het afval te beperken.

-ongedierte wordt bestreden.

Na beëindiging van het storten wordt de afvalstortplaats afgewerkt en regelmatig gecontroleerd op verzakkingen en scheuren, gasvorming, afwatering en milieuverontreiniging.

Helaas werden er vóór de jaren '70 niet dergelijke eisen gesteld, hieraan hebben we al vele gifbelten en bodemverontreinigingsgevallen overgehouden.

Inventarisatie bodemverontreiniging Gelderland.
Bron: Bouwer e.a. 1983, Nederland stortplaats?

Milieuinvloeden

Naast tijdelijke effecten als visuele hinder, geluidshinder, stank, zwerfvuil, ongedierte en vogels spelen bij het afvalstorten langer durende effecten mee die ook na beëindiging kunnen doorwerken.

*Een vaak vervelende verandering in het landschap

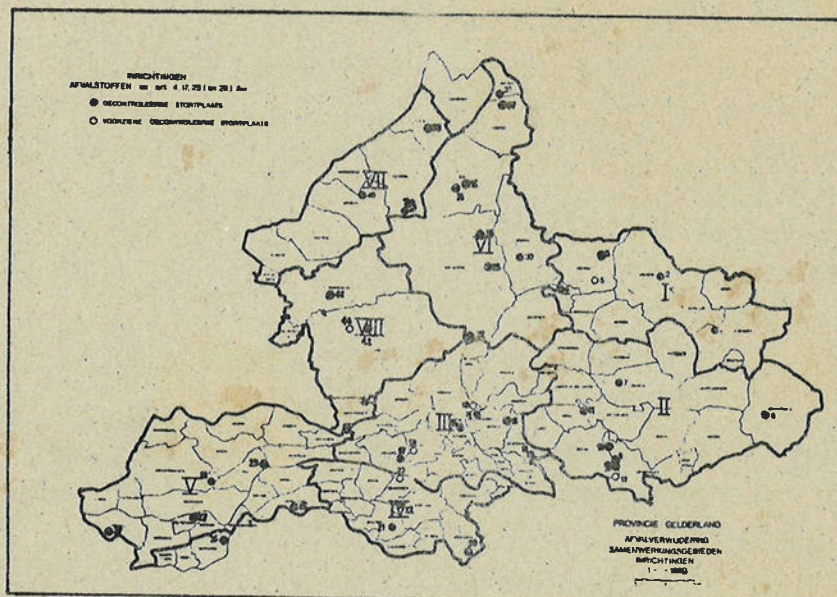
*Bodemverontreiniging: Er vindt een ophoping van afvalstoffen plaats in de bodem, zodat goede afbraak hiervan niet meer kan plaatsvinden en schadelijke stoffen zich kunnen verspreiden.

*Waterverontreiniging: De afvalstoffen komen via het grondwater in het oppervlaktewater terecht waarbij zoveel voedingsstoffen voor planten en micro-organismen zijn dat er zuurstoftekort optreedt wanneer deze worden afgebroken. Het biologisch evenwicht wordt

ernstig verstoord en er ontstaat een eenzijdige soortensamenstelling van bijvoorbeeld brandnetels. Ook kunnen er plagen van ongedierte optreden.

Stoffen die niet kunnen worden afgebroken kunnen rechtstreeks vergiftigend werken wanneer ze door organismen worden opgenomen (zware metalen, bestrijdingsmiddelen, P.C.B.'s, chemische stoffen).

•Luchtverontreiniging: De verspreiding van stoffen via de lucht

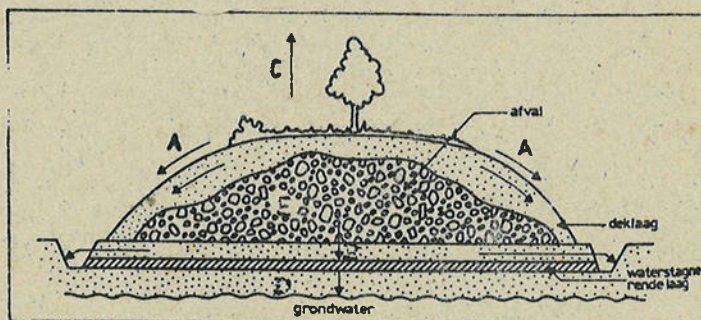

Gecontroleerde stortplaatsen voor stedelijk en bedrijfsafval in Gelderland.

Bron: Provinciaal Bestuur van Gelderland 1981, Ontwerp Provinciaal Afvalstoffenplan

onttrekt zich aan de controle van de mens zodat het erg gevaarlijk is dat er gassen vrijkomen.

Vooraf bij oudere stortplaatsen zijn er te weinig maatregelen genomen om deze effecten tegen te gaan en ook tegenwoordig zullen deze effecten, ondanks maatregelen als afdekking van het vuil, verdichten van het afval, ontgassing van de afvalhoop, niet alle verontreiniging tegenhouden.

Invloeden van een vuilstortplaats op het milieu.

A: Afstroming van water.

B: Percolatiewater.

C: Ontwijken van gassen.

D: Infiltratie van percolatiewater in ondergrond.

E: De afvalstoffen.

Bron: Bewerkt naar Bouwer e.a. 1983, Nederland
stortplaats?

"De Dukenburg" te Groesbeek

Hierbij blijkt hoe weinig er vroeger rekening werd gehouden met het milieu, deze stortplaats ligt namelijk aan de rand van het natuurreservaat "De Bruuk" en vormt hiervoor een grote bedreiging. Met name dit voedselarme gebied - door jaarlijks maaien zijn hier de zeldzame, voedselarme blauwgraslanden ontstaan - is erg gevoelig voor voedselverrijkende stoffen van het stort waardoor de zeldzame plantenwereld zal worden vernietigd.

Aan de voet van de stortplaats, waar deze grenst aan de Bruuk, staan al vele brandnetels.

Jammer genoeg kunnen natuurbeschermers op dit moment niet duidelijk aantonen dat de vuilstortplaats "De Dukenburg" een grote bedreiging voor "De Bruuk" is en dat er in de toekomst meer milieuverontreinigingen aan het licht zullen komen. Dit is slechts een voorspelling voor de toekomst waar op dit moment door gemeente en provinciebestuur nauwelijks aandacht aan wordt geschonken.

De gemeente kreeg in 1983 gemakkelijk een vergunning voor uitbreiding van het stort omdat er geen andere oplossing is voor 't afvalprobleem en het ontbreekt natuurbeheerders aan middelen, tijd en medewerking van andere instanties om de voorspellingen nu hard te maken en verdere milieuverontreiniging tegen te houden.

En ondanks maatregelen om milieuverontreiniging tegen te gaan zal het afvalprobleem steeds groter worden als we maar doorgaan met afval produceren, zoveel afval dat het door de natuur niet meer verwerkt kan worden.

Mijns inziens moeten we dit probleem - behalve door verwerkingsmethoden waarbij écht zo min mogelijk milieuverontreiniging kan plaatsvinden (composteren en verbranden) - aanpakken bij de oorzaak: We moeten minder afval gaan produceren door meer degelijke spullen (die langer meegaan) te maken en te kopen, minder weg te gooien en zoveel mogelijk artikelen her te gebruiken.

Dan pas zal het afvalprobleem doeltreffend kunnen worden opgelost en een natuurlijker, gezonder en leefbaarder milieu kunnen verkrijgen.

Tot aan de oorlog was Groesbeek een redelijk bekend toeristenoord. Met name Berg en Dal was bekend. Vanuit Nijmegen was er een stoomtram die onderlangs de stuwwal naar Beek liep. Van daar kon men de stuwwal omhoog om zich in Berg en Dal te gaan verpozen.

In het verhaal "Pleziertrein" herinnert de schrijver Nescio zich een dagtochtje dat hij als klein jongetje maakte. Het stadsjongetje dacht dat hij in een andere wereld was terechtgekomen. Zoveel verschilde Berg en Dal van Amsterdam: "... die ruimte en dat licht. Alles was vreemd."

PLEZIERTREIN

Ik heb nog een oudere herinnering.

Donderdag 30 Juli 1896. Kijkt u maar na in een oude almanak en u zult zien dat 't klopt. Bestaan er nog almanakken? En winkels: tabak, snuif en sigaren?

Donderdag 30 Juli 1896. Ik zie nog de blauwe aanplakbiljetten. Goedkoope trein naar Nijmegen, 2de en 3de klas, 3de klas f 1,— heen en weer. En ik voel weer heel even de oude verwachting van toen, toen die dag nog komen moest.

Het geluid van de houtduif. Een weg in een vreemd land, hoge boomen alom. Het moet bij Berg en Dal zijn geweest. En het koeren van de houtduif. En de vreemde ontroering.

Dat is alles.

De rest is zakelijkheid. De menschen van den pleziertrein, die je overal weer tegenkwam. De Duivelsberg. En even weer een vreemde ontroering: die ruimte en dat licht. Alles was vreemd. Een opgetogen meisje, volwassen. Ze kan nog leven, ik leef ook nog. Een te duidelijke stem: „Zooiets zie je bij ons op de Jodenbreestraat toch niet.“ Een steil pad naar beneden, te steil, m'n vader komt zittende terecht, halverhoogte.

En tegen den avond, de weg naar 't station, al die groepjes menschen: de pleziertrein. Een man die op den rand van 't trottoir staat en z'n hoofd beweegt en dan kotst. De pleziertrein.

In de nacht staan we stil op de rails. Het raampje is open, wij hooren 't gelal uit de andere wagens. Een man zit bij het portier. Waar zijn we? Hij wipt op om z'n kop uit 't raampje te steken en praat naar binnen: „Maarsbergen!“ Klap op z'n derrièrè. „Waarom berg je 'm dan niet op?“ Pleziertrein.

Maar 't zachte koeren van die duif in de eeuwigheid. Dat steeds weer herleeft als ik een duif hoor koeren en soms alleen al als ik hoog-opgaand weelderig geboomte zie. Nijmegen, m'n vader, dat stuk weg, die boomen daar en die duif die koerde.

En de weemoed. Lang nadat die dag niet meer komen moest, hingen hier en daar nog die blauwe biljetten. Donderdag 30 Juli 1896. Goedkoope trein naar Arnhem en Nijmegen. De zoete pijnlijke en onbegrepen weemoed dat 't voorbij was en dat Donderdag de 30ste Juli 1896 nooit meer komen zou.

Dat is alles.

Een vreemd gevoel van onvergankelijkheid.

HET LANDSCHAP EN DE NATUURGEBIEDEN ROND GROESBEEK deel 11

Duizenden jaren lang is het Nederrijkswald voor de bewoners van de omringende dorpen en met name voor Groesbeek uiterst belangrijk geweest als weidegrond voor het vee. Tot omstreeks 1400 was het in de herfst vetmesten van varkens op de mast (eikels en beukenoten) het belangrijkste. Later, tot in de vorige eeuw, had het weiden van runderen, geiten en schapen de overhand.

Het hoeden van zwijnen in bossen is een zeer oud gebruik. In deze streken werd het vanaf 2000 v.Chr. gedaan. In de eerste eeuw van onze jaartelling schreef Plinius over de eikenbossen in Noordwest-Europa en over de invloed van eikels en beukenoten op de zwijnen. "Ze bedekken geheel Germanië en voegen hun schaduw toe aan de kilte; de hoogste vindt men bij de Chauken [d.w.z. aan de Noordzeekust van Friesland]. De oevers van de zee zijn hier overdekt met eiken, die prachtig groeien. Ondermijnd door de golven en voortgedreven door de winden slepen ze, omklemd met hun wortels, grote eilanden met zich mee en zeilen zo rond... De omvang van de eiken in het Hercynische woud in deze noordelijke gebieden, door de tijd geëerbiedigde getuigen van het eerste begin van de wereld, overstijgt iedere verwachting: ze lijken bijna onsterfelijk. Zonder over andere ongelooflijke zaken te spreken is het werkelijk waar, dat de boomwortels, die elkaar ontmoeten en over en weer elkaar terugdrukken, ware heuvels vormen, of - wanneer de bodem zich daartoe niet leent - als ringvechters tegen elkaar leunen en bogen vormen, tot waar de takken reiken, als poorten, waaronder kavallerieregimenten elkaar gemakkelijk passeren kunnen....

De beukenoten maken het zwijn vrolijk; zijn vlees is daardoor gemakkelijk te braden en licht verteerbaar en goed voor de maag. De eikels van de Steeneik maken het vlees vetarm, fris en glanzend, die van de Zomereik maken het zwaar en opgeblazen. Dit zijn ook de zwaarste en zoetste van alle eikels... De eikels van de Steeneik schaden het zwijn echter, wanneer ze niet in kleine hoeveelheden genoten worden; ze vallen ook als laatste. Een sponsachtig vlees geven de eikels van de Winteraik en de Kurkeik.

In de Lex Salica, die van de vierde eeuw tot in de tijd van Karel de Grote in het zuiden van het huidige Nederland van

Bild 44. Holzschnitt aus dem 16. Jh.

An enem holternaste was dar mannich swin dat eckern las ... (Gerhard von Minden, 15. Jh.).

kracht was, worden in maar liefst 20 paragrafen verschillende vormen van diefstal van varkens behandeld. Omdat enerzijds controle op de loslopende varkens moeilijk was en anderzijds de zwijnen van groot belang waren voor de eigenaar, waren speciaal de straffen voor het stelen van een zwijn, dat gehoed werd, erg hoog. "Wanneer iemand een big tussen de varkens weghaalt, terwijl de zwijnehoeder oplet, en het bewijs wordt geleverd, dan wordt hij tot een boete van 600 penningen veroordeeld. En wanneer iemand een zwijnehoeder ontvoert, doodt of verkoopt, dan wordt hij tot een boete van 1400 penningen veroordeeld.

Karel de Grote voegde het grote bosgebied tussen Nijmegen en Goch bij het Valkhof, zijn burcht te Nijmegen. Vanaf die tijd wordt het bos, dat eerst Kelwoue heette, Rijkswoud genoemd. In de voorschriften, die Karel de Grote omstreeks 800 voor het beheer van zijn landgoederen uitvaardigde, worden de zwijnskudden tweemaal genoemd. Ten eerste geeft hij de rentmeesters de opdracht hem elk jaar vóór 1 september te berichten, wat de verwachting is voor de eikeloogst in verband met het mesten

van de zwijnen in de bossen. Ten tweede geeft hij zijn rechters, meiers of hun mensen de opdracht om, wanneer ze hun zwijnen in zijn wouden drijven, de eerste te zijn bij het afdragen van de tienden, om een goed voorbeeld te geven voor de andere mensen, opdat ook deze hun tienden willen betalen. Een op de tien zwijnen moest dus na de mast aan de keizer gegeven worden. Naar alle waarschijnlijkheid lag er op de plek van het huidige dorp Groesbeek een Karolingische hof in het Rijkswoud. Deze hof werd in 1040 door koning Hendrik III aan zijn waldgraaf geschonken. Tot die tijd hadden de waldgraven waarschijnlijk in een eenvoudige burcht in de huidige Watermeerwijk gewoond.

In de dertiende eeuw ontstond er een twist tussen de graaf van Gelre en de graaf van Kleef over het Rijkswoud. In dit geschil waren de weiderechten een belangrijk punt. In een akte uit 1257 staat: "ook zeggen wij over de zwijnen, die kudden genoemd worden, dat de graaf van Kleef 1200 zwijnen per jaar in de eikelmast drijven mag, voor een periode van zes jaar, naar zijn oud recht". Negen jaar later wordt dit recht nog een keer schriftelijk vastgelegd, met de nadere bepaling, dat dit gold van Sint Lambertus (17 september) tot Kerstmis. Het geschil zou zich zo'n 150 jaar voortslepen. In 1330 riep Jan van Groesbeek een aantal personen aan zijn sterfbed om ze schriftelijk te laten verklaren wat van oudsher de privileges van de heren van Groesbeek in het Rijkswoud waren. Hierin staat onder meer: "end hadden haere eckelvall opten woude van alle swijnen, die sy voeden end selken (=slachten?) konde; daartoe dat hij sheeren auderen hadde sien beslaen met dryehondert swijnen, behaelven haer hoeffrecht gelijck den anderen houweren (hove-niers) tot Groesbeeck, die elck weert thien vercken end eenen beer, off sij selve niet beslaen en hedde." De zin van het manuscript lijkt, dat iedere hoeve in Groesbeek 10 varkens en een beer in het bos mocht laten weiden, terwijl de heren van Groesbeek, die waldgraaf waren, een onbeperkt aantal in het woud mochten drijven.

Terwijl in 1266 de periode van zwijndrift voor een periode van tenminste acht jaar vastgelegd was op 14 weken, werd in het begin van de vijftiende eeuw blijkbaar van jaar tot jaar deze tijdsspanne opnieuw bepaald, waarschijnlijk door de waldgraaf.

20 De lengte van de periode was afhankelijk van de hoeveelheid

mast. In 1414 duurde het maar zes weken. In deze tijd mocht men tegen betaling van twee "blanken" of twee "alde Vlemsch" per "schayr" varkens laten weiden tot zij "goed ende vette" werden. Het is niet duidelijk wat precies met een schaar varkens bedoeld werd. Een schaar is een rekeneenheid voor weiderecht. Een koe komt in ieder geval overeen met een schaar. Om te kunnen controleren of er wel voor de varkens betaald was, werden de beesten door knechten van de waldgraaf gebrandmerkt. In 1426 werden 26 blanken betaald aan Roelof de hoefsmid voor het maken van drie brandmerken, waarmee men de varkens in het Rijkswoud merkte. In 1408 gingen er 206 varkens, hiervan gingen 16 scharen verloren, onder andere door de wolven. In 1416 liet de hertog van Gelre (sinds 1339 hertogdom) er 100 varkens weiden, de burggraaf van het Rijk 7, de waldgraaf zelf 6 à 10, de bereden boswachters elk drie scharen en de landmeter twee. Deze kudden werden in 1419 gehoed door 13 zwijnehoeders, waarvan er 5 uit het land van Gulik, dat toen nog bij Gelre hoorde (het tegenwoordige duitse Jülich), afkomstig waren. Ze werden in de herbergen ondergebracht.

Waarschijnlijk hebben de genoemde aantallen alleen betrekking op het westelijke deel van het Rijkswoud rond Groesbeek. In het begin van de vijftiende eeuw had de waldgraaf uit Groesbeek geen invloed meer in het oostelijke deel: Omstreeks 1400 is het Rijkswoud verdeeld tussen de hertog van Gelre en de graaf van Kleef. De grens komt overeen met de huidige landsgrens. Het Gelderse gedeelte, het Nederrijkswald, was ongeveer 6000 ha groot en lag voor ongeveer de helft binnen de grenzen van de huidige gemeente Groesbeek.

De zwijnemast in het Nederrijkswald had inmiddels sterk aan belang ingeboet door de steeds slechter wordende toestand van het bos. Door overmatige velling van hout, voortschrijdende ontginning en overbeweiding was veel opgaand bos veranderd in struikgewas of heide. De rundveehouderij werd belangrijker. In de vijftiende en de zestiende eeuw hadden de woudkazen uit dit gebied een zekere vermaardheid. "Item so hadden mijns heren gnaden doen coepen in Kranenburgerbroek 40 waltkesen", staat in de rekening van Gelre over het jaar 1414. Uit de ontvangsten van 1567 blijkt, dat Groesbeek, Mook en Kranenburg voor het recht van koeweiden in het wald elk twee Kranenburgse kazen moesten leveren. In 1532 werd Lambert Nijborg, die in

Nijmegen "niet langer int accijnshuysken die paspairten wilde schrijven" door de overheid daartoe gepaaid met een Cranenburger kaas ter waarde van een gulden en 12 stuivers.

Inmiddels werden pogingen gedaan om het bos te herstellen door het planten van gekochte of zelf in zogenoemde eikelkampen gekweekte jonge eiken en beuken. In 1570 had men bij de eikelkamp op de Meerwijk te kampen met mensen en hun vee, die bij nacht en ontij de omringende wal nederwierpen en vertraden.

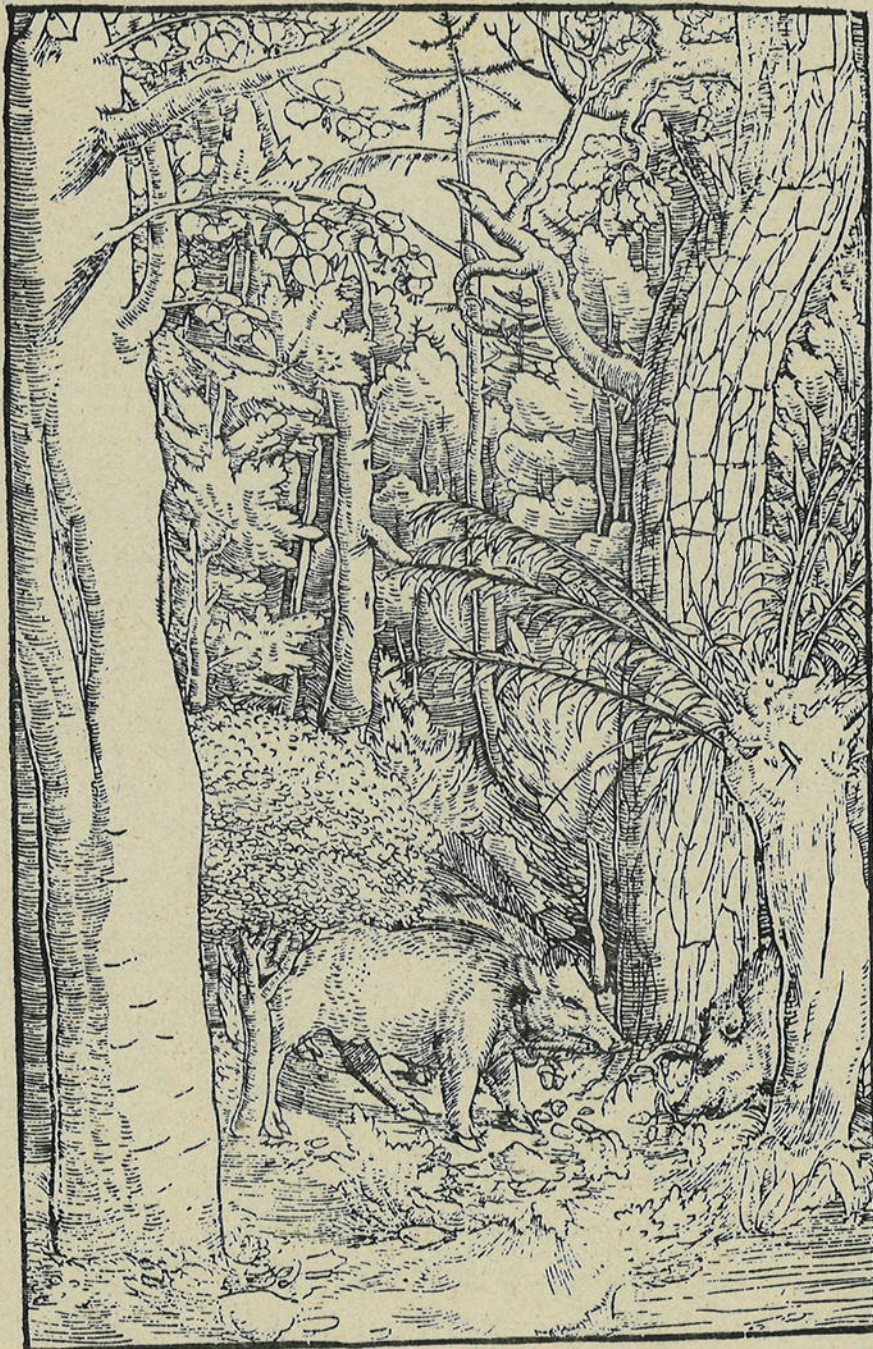

Bild 83. Schweine in der Eichelkast. Gravüre aus dem 'Contrafayt Kreüterbuch' von O. Brunfels (1535).

In 1571 vaardigde Alva de volgende bepalingen uit ten aanzien van het Nederrijkswald. "En waar wij evenzo geïnformeerd zijn, dat de meeste schaden in ons bovengenoemde woud door de het weiden van vee ontstaan, zij het door paarden, runderen, varkens of schapen, waarom het in enige bossen in andere provincies verboden is, te weiden in houtopstanden, die jonger zijn dan twintig jaar; en dat, terwijl we dit niet opgeven, dit woud in afzienbare tijd gedoemd is geheel te grond te gaan, in de wil daarom een voorlopige voorziening te treffen tot een zo gering mogelijk aantasting; verbieden wij ook bij deze, dat in ons bovengenoemde Nederrijkswald geen dieren, of het nu paarden, runderen, koeien, kalveren, veulens, zwijnen, schapen of andere dieren zijn, die iemand, zonder enkele uitzondering, toebehoren, geweid mogen worden in de jonge opslag, die niet ouder dan vijf jaar na de laatste kap is. Naar aanleiding van deze strenge ordonantie protesteerde de heer van Groesbeek bij de Rekenkamer tegen de aantasting van de weiderechten van de naburen van zijn heerlijkheid in het Nederrijkswald.

In 1616 werd de ordonantie, de in naam van de Spaanse koning was uitgevaardigd, overgenomen door de Landdag in de stad Nijmegen, die inmiddels deel uitmaakte van de republiek. In 1619 werd er op de Landdag geconstateerd, dat: "het wald werd meers ende meer vernielt door weghhouwen, affkappen ende verbrengen van 't holt, oock dat opter houwen ende jonge laejen ontijdelick ter weyde gaan allerhande beesten, als peerden, voelens, runderen, koeyen, kalveren ende schapen, die de jonge spruyten affeten." Er werd een nieuwe "waldordnungh" opgesteld, gebaseerd op de bepalingen van Alva. Deze kon niet in gebruik worden gesteld zonder de goedkeuring van Nijmegen. De raad van de stad bespeurde een aanslag op zijn privilegieën en maakte bedenkingen. Uiteindelijk werd de verordening in 1654 in Arnhem uitgegeven en een jaar later gedrukt bij Jacob van Biesen in Nijmegen. De verordening voorzag onder meer in de instelling van een waldgericht. Door tegenwerking van Nijmegen kon dit college pas zo'n tien jaar na de uitvaardiging ingesteld worden. Tussen de waldgraaf, die ^{nu} namens de Staat het beheer voerde, en de stad Nijmegen waren vaker wrijvingen over de zeggenschap in het Nederrijkswald. In 1675 klaagden de schuldeisers van een kapitein Beeckman, dat zij onlangs met de burggraaf en richter des Rijks van Nijmegen beslag hadden willen leggen op Beeckmans goederen "in het Nederrijcxsche utgeroeide Walt,

Schweinehirt mit Stab und Knotenpeitsche aus dem 'Kreüterbuch' von Bock (1556).

bestaande in bouwhoven, landerijen met daarop staande huizen, houtgewas en schaapskooien, gelegen tot Water Meerwijck." Zij waren daarin verminderd door de waldgraaf, die beweerde, dat dit door hem gelegd moest worden.

In 1669 werd over het goed van Arnoldt van Zeller, nu het landgoed Ons Erf, geschreven, dat het veel openingen in de omwalling heeft om de beesten in het wald te drijven. In 1741 werd er geconstateerd, dat er veel gaten in de wallen van het Nederrijkswald zitten, die vanwege beesten in het wald nodig gerepareerd moeten worden. In 1778 vraten, "schoerden en sticten" koeien, die door jongens gehoed werden, de beukenaanplant langs de in 1769 aangelegde Allee (=huidige Nijmeegsebaan). Werkbaas Rambach schreef aan de Rekenkamer: "ik quam weer in de Allee,

daar enige huijsen staan, daar ging ik in en seijde tot de luijden datse moesten sorg dragen dat de kinderen de planten niet uyt plukten... versoeke Haar Edele Mogende ootmoedig dat de koejen 't gehele walt niet mogen ontseijt worden, maar alleen de nieuw aangeleijde plantagies, anders souden de koejen en de luijden de keel toe gebonden worden."

De heren Beeckman en van Zeller hadden blijkbaar een stuk grond in particulier eigendom gekregen. Al onder Karel V was de verkoop van de domeingronden begonnen, later werden ook stukken in erfpacht uitgegeven. Op het einde van de achttiende eeuw werd een stuk van ruim 600 ha in erfpacht uitgegeven aan de Fürst zu Wied. Onder meer door het houden van schapen poogde hij zijn grond rendabel te maken. Dit mislukte echter. Zijn boswachter D.H. Montenberg schreef eind 1793 het volgende. "Eerstelijk wat de schapen betreft, die sijn soo als ik mijn voorige gemeldt heb voor een groot gedeelte met schurft of ruij beset; ik hoop dat het sig door het smeeren weer rediseeren sal; het is tig geene siekte, soo als mijn ondrigt is daar se aan sterven; maar verliesen de wol er door en worden ook maeger daar van; of het door versuijm van de scheepers komt, kan ik niet seggen, ik ben gelijk ik Uw Edelen wel meer gesijt heb, geen kender van schaapen.... Den gardenier Smidt sijt datter ook schaapen veelen, die de scheepers verloren hebben; en de scheepers seggen datse kapot gegaan sijn. Wat daar de waare oorzaak van is weet ik als nog niet, maar geloof dat de scheepers in dit geval schuldt hebben, omdat de Smidt soo veel veel niet ontvangen heeft als er schaapen gemist worden;....." In 1798 gaf de Fürst zu Wied de erfpacht op. Zijn onderneming was mislukt.

In 1846 werd het laatste stuk domeingrond aan een particulier verkocht. Het Nederrijkswald bestond hiermee niet meer als administratieve eenheid. Er kwam een definitief einde aan de mogelijkheid om op overheidsgronden vee te laten weiden. De nieuwe eigenaren gingen over tot herbebossing met grove dennen of tot ontginning tot landbouwgrond.

Literatuur

- ten Cate, C.L. 1972. Wan god mast gift... PUDOC, Wageningen
Martens van Sevenhoven. 1924. De Geldersche bosschen. Gelre 27.
van Schevichaven. 1902. Organisatie en bestuur van het Rijk van Nijmegen. Gelre 5.
Wartena, R. Vier eeuwen bosbeheer in Gelderland, 1400-1800. Tijdschrift der Heidemij, jrg. 1968.

BEKROMPEN?

Wij in Nederland brangen milieuproblemen niet gauw in verband met armoede en honger. Toch is dat verband er wel. Met name in de Derde Wereld wordt dat vaak -op schrijvende wijze- zichtbaar. Eind mei was er in Nederland een kongres van "Friends of the Earth", een overkoepelende internationale organisatie van milieugroepen. Er werd voornamelijk gediskussieerd over zure regen. Een Indiase vertegenwoordiger raakte geïrriteerd door de beperktheid van de discussie en maakte ons erop attent dat milieuproblemen niet ophouden bij zure regen:

"Hier denken de mensen: milieuproblemen dat is zure regen en daardoor gaan bossen dood. Dat is te beperkt. In mijn land leiden milieuproblemen tot armoede en honger. Mensen worden door de vervui-

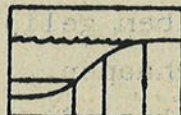
milieuproblemen. Meestal wordt er bij verzuring gedacht aan de verzuring van neerslag en bodem en de gevolgen daarvan voor de bossen. Maar er zijn meer dimensies van het verzuringsprobleem. De verzuring van het grondwater en de gevolgen daarvan voor de kwaliteit van het drinkwater is zo'n onderbelichte kant.

In zandgebieden zoals het grootste deel van de gemeente Groesbeek wordt het grondwater uit de grond gepompt. In klei- en veengebieden daarentegen is het oppervlaktewater de voornaamste bron voor drinkwater. Oppervlaktewater is altijd veel viezer geweest dan grondwater uit de zandgebieden. Daarom is voor oppervlaktewater een speciale reiniging nodig voordat het bij de konsument uit de kraan mag spuiten. Grondwater heeft zo'n reiniging niet nodig. Dat laatste dreigt te veranderen.

Zure neerslag komt via de

MILIEU

RONDOM

ling soms gedwongen te verhuizen en verliezen hun middelen van bestaan. Hier wordt enorm veel verspild, ook door mensen uit de milieubeweging."

En om over na te denken:

"Het verbaast me dat er tien lampen branden tijdens de discussies, terwijl door de ramen gratis licht naar binnen valt!"

VERZURING

In de Nederlandse verhoudingen bezien is de verzuring natuurlijk wél één van de grootste

bodem in het grondwater. Dit is al lang zo, maar nu plotseling blijkt dat grote gevolgen te hebben. Of misschien zien we de gevolgen ineens duidelijker. Uit een recent onderzoek blijkt dat in de zandgebieden tot op een diepte van 25 meter nauwelijks meer grondwater voorkomt met een natuurlijke samenstelling. De vervuiling is niet meer lokaal, maar treedt overal op. Enkele drinkwaterbedrijven in het oosten en zuiden van het land zullen met onmiddellijke ingang maatregelen moeten nemen omdat de concentraties van de stoffen nitraat en kalium de toegestane norm overschrijden. Nu kan dat nog door relatief vies water te mengen met schoon. Maar het zit er in dat op den duur het water gezuiverd zal gaan moeten worden en dat pompstations in sterk vervuilde ge-

bieden gesloten moeten gaan worden.

al 2 uur onderweg...

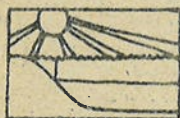

Men werkt op het moment aan nieuwe zuiveringstechnieken en er is een nieuw, verfijnder landelijk meetnet voor grondwaterkwaliteit ingesteld. Belangrijker is dat de bron van de vervuiling wordt tegengegaan. Dat is in dit geval de bio-industrie. Op dit moment is, onder andere wegens de verzurende invloed ervan, de uitbreiding van de bio-industrie in kwetsbare gebieden voorlopig verboden. Het wordt tijd dat er definitieve maatregelen komen die niet alleen uitbreiding van de bio-industrie tegengaan, maar ook de kwalijke gevolgen ervan terugdringen.

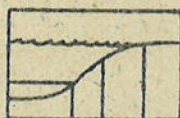
opdrachtgever van een project zelf een MER maakt. Die heeft er immers belang bij dat de MER niet te negatief voor realisatie uitvalt, en zou de MER naar zich toe kunnen schrijven. Om dit te voorkomen zal er een commissie ingesteld worden die bekijkt of het rapport wel voldoet aan de eisen.

Essentieel bij de MER is de bepaling dat achteraf bekeken moet worden of de verwachtingen zijn uitgekomen. Zo niet, dan moet er nagegaan worden of er wijzigingen nodig zijn.

Een mogelijk bezwaar tegen de MER is -met name het bedrijfsleven heeft dit naar voren gebracht- dat de papieren rompslomp rond zo'n project vergroot wordt. En die is al vaak nauwelijks te overzien. Extra papier zou vertraging kunnen betekenen. Om uitstel te voorkomen zal de MER geheel in bestaande procedures worden ingepast. Ook zal het aantal

MILIEU

RONDONOM

MILIEU-EFFEKTRAPPORTAGE

Binnenkort zal de zogenaamde Milieu-effektrapportage bij wet geregeld worden. Milieu-effektrapportage -meestal afgekort tot MER- zal dan een verplichting worden bij grote ingrepen in het Nederlandse milieu. Bij de aanleg van rijkswegen, bij de bouw van kerncentrales, en bij projecten zoals de drooglegging van het Markermeer zal dan vóóraf een "milieu-effektrapport" opgesteld moeten worden. De overheid of het bedrijf dat het betreffende project wil uitvoeren moet daarin aangeven wat de gevolgen voor het milieu zullen zijn. Ook moet nagegaan worden welke milieueffekten alternatieven zouden hebben. Het "nietsdoen" (de "nuloptie") moet tussen de alternatieven zitten. Het klinkt misschien raar dat de

MER-plichtige projecten niet groot zijn. Waarschijnlijk zullen het er niet meer dan tien, misschien vijftien per jaar zijn. Zoals het er nu naar uitziet zullen er naar verhouding weinig plannen van het bedrijfsleven MER-plichtig worden. Aanvankelijk was dat wel de bedoeling maar door tegenstribbelen van het georganiseerde bedrijfsleven en door de dereguleringsoperatie van het kabinet is de opzet laas veranderd. Er zullen voor-

namelijk overheidsprojecten getoetst gaan worden.

In Groesbeek zou de MER misschien toegepast kunnen gaan worden op de ruilverkaveling. Dat hangt van twee dingen af. Ten eerste moet er beslist worden of op ruilverkavelingen MER's van toepassing kunnen zijn. In het ontwerp van de regeling is dat wel het geval, maar een kamermeerderheid van CDA en VVD wil deze bepaling schrappen. De verantwoordelijke ministers Braks (CDA) en Winsemius (VVD) willen de regel handhaven. Ministers staan hier tegenover hun eigen kamerfrakties. Wat de uitkomst zal zijn is nog onzeker.

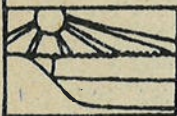
Ten tweede moet Groesbeek dan erkend worden als een gebied dat gevoelig is voor milieu-ingrepen. Dat zal waarschijnlijk wel het geval zijn. Vorig jaar nog heeft de regering de gehele gemeente Groesbeek aangewezen als een wat

slag. Het belang van de MER ligt vooral in het verschaffen van gedegen informatie en in het bemoeilijken van het achterhouden van informatie. Zo kan de MER erg nuttig zijn. Te vaak wordt nu nog informatie over nadelige bij-effecten verzwegen.

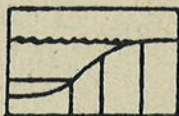
Nijerf

Het heeft uitgebreid in de krant gestaan: de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek zal haar bezwaar tegen woningbouw in het Nijerf niet doorzetten.

Er zijn een aantal redenen waarom de WMG bezwaar heeft gemaakt. Dat is in de eerste plaats de aantasting van natuur en landschap ter plekke. De Drulseweg is een historische grondgebruiksgrens die vroeger de wat hoger gelegen akkers scheidde van het lagere, dus nattere deel dat heide en hooiland was. Nu is het

MILIEU

RONDON

natuur en landschap betreft waardevol gebied.

Door de invoering van de MER zal duidelijker worden wat de gevolgen van uitvoering van de verschillende alternatieven voor het milieu zullen zijn. Het is niet zo dat dan het milieuvriendelijkste alternatief dan automatisch gekozen gaat worden. Milieu-onvriendelijke keuzen zijn net zo goed mogelijk. Dan geven economische of andere redenen de door-

nog steeds een grondgebruiksgrens: woningen aan de hoge kant, grasland aan de andere. De begroeide Drulseweg schermde het dorp af van het groene gebied. Het zou jammer zijn als dit doorbroken zou worden.

Vroeger was het natte gebied ten zuiden van de Drulseweg een wat plantegroei betreft zeer bijzonder stukje. Het werd wel "De Foekepot" genoemd. Er kwamen onder meer vetblad en diverse orchideesoorten voor. Nog steeds is het een mooi plekje dat met een goed beheer wat van de verdwenen soorten kan terugkrijgen. Ook vanwege het grotendeels verloren gaan van deze plek is woningbouw hier te betreuren.

In groter verband bezien is "verstening" van het Nijerf ongunstig gezien de functie die het heeft in de ecologische infrastructuur van de stuwwal en het bekken van

Toch denk ik dat we deze keer kiezen voor nietsdoen....

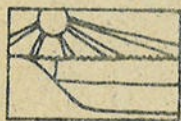
Groesbeek. Nu is er nog een brede groene zone waarin dieren vanuit het Staatsbos naar het bekken van Groesbeek met De Bruuk kunnen en vice versa. Na realisering van het Nijerf-plan wordt die zone sterk versmald. Dan is er praktisch aaneensluitende bebouwing vanaf De Stekkeberg, via Groesbeek, Drul en Nijerf tot aan De Bredeweg. Dit woongebied vormt een barrière voor trekkende beesten. Alleen tussen Nijerf en Bredeweg is dan nog een smalle korridor open.

Er zijn nog meer argumenten tegen het plan, bijvoorbeeld de vermindering van mogelijkheden voor openluchtrecreatie. We laten het hier even bij.

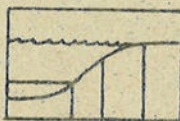
Zoveel bezwaren en toch heeft de WMG haar bezwaar niet doorgezet! Waarom niet? Dat heeft alles te maken met de zwaarte van het woningtekortargument en de huidige stand van de plannen.

kunnen liggen. De gemeente heeft echter nooit serieus andere plaatsen in aanmerking willen nemen. Dat is haar te verwijten. Omdat ze nu zoveel tijd, geld en mankracht in het Nijerf-plan heeft gestopt kan ze niet meer terug. In feite stelt de gemeente de WMG en andere belanghebbenden voor voldongen feiten. Gezien de situatie heeft de WMG met pijn in het hart besloten geen verder bezwaar te maken, al hadden we de te bouwen woningen liever op een andere plaats gezien. Vertraging van de oplossing van de woningnood zou een slechte zaak zijn.

Er is nu afgesproken dat de gemeente na realisering van ieder deelplan van het plan Nijerf met de WMG zal bekijken in hoeverre de gebouwde woningen aan Groesbeekse woningzoekenden ten goede zijn gekomen. Als blijkt dat de aantallen woningen te hoog

MILIEU

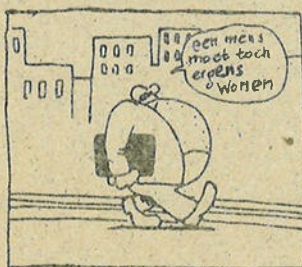
RONDONOM

De afgelopen tijd is er flink gegoocheld met cijfers over het woningtekort in Groesbeek. Op de getallen van de gemeente viel wel het één en ander af te dingen, maar ook uit recente cijfers van de provincie bleekdat er toch een harde kern van reële woningnood is. Die moet gelenugd worden. De vraag is alleen wáár. De gemeente heeft al ja-

zijn voor leniging van de lokale woningnood zal het plan, ingekrompen moeten worden. Het is trouwens merkwaardig dat de gemeente vorig jaar de vestigingregeling ingetrokken heeft. Zo opende ze de mogelijkheid voor mensen van buiten om hier te komen wonen. En dat terwijl de gemeente zelf moord en brand schreeuwt dat de woningnood hier zo hoog is.

Verder is er tussen de gemeente en de WMG afgesproken dat de Werkgroep aanbevelingen zal doen voor een inrichting van het Nijerf die nog enigszins -en voor zover dat überhaupt mogelijk is- recht zal doen aan natuur en landschap. Deze aanbevelingen zullen voornamelijk betrekking hebben op het vochtige gebiedje langs de Drulseweg. Dit zal -omdat de bodem te nat is- onbebouwd blijven.

ren lang maar één lokatie in haar hoofd: Nijerf. Volgens de WMG zou er gezocht moeten worden naar alternatieve lokaties, die meer oostelijk van de kern Groesbeek zouden

Zeven studenten planologie uit Nijmegen hebben afgelopen maanden onderzoek gedaan naar mogelijkheden voor rekreatief medegebruik in het gebied direct ten zuiden van Nijmegen. Het onderzochte gebied omvat de stuwwal bij Beek en Ubbergen, de bossen rond Berg en Dal, het Groesbeekse landbouwgebied ten noorden van de spoorlijn, de Groesbeekse bossen en de omgeving van Malden, Molenhoek en Mook. Het lage deel van Groesbeek en de heuvels van Klein America en de St. Jansberg maakten geen deel uit van het studiegebied. Begin juni presenteerden de jonge onderzoekers hun onderzoeksresultaten.

Rekreatief medegebruik is een vorm van openluchtrekreatie die plaatsvindt in een omgeving die als voornaamste functie iets niet-rekreatiefs heeft. Bijvoorbeeld in een open gebied dat in eerste instantie bedoeld is voor de landbouw, maar dat -omdat het een aantrekkelijk gebied is- veel wandelaars en fietsers trekt.

De laatste jaren is er veel belangstelling voor rekreatief medegebruik. Dat komt door een toenemende individualisering, een groeiende behoefte aan goedkopere vormen van rekreatie, en een grotere behoefte in het algemeen door de toegenomen vrije tijd. Extensieve rekreatievormen, zoals medegebruik van gebieden die kan bieden, worden steeds meer gevraagd. Het is gebleken dat meer dan de helft van de Nederlanders een voorkeur opgeeft voor extensieve vormen van rekreatie en dat eveneens meer dan de helft daarbij een voorkeur heeft voor bos. Driekwart van de mensen maakt een rekreatief tochtje binnen een straal van 10 kilometer van de woonplaats.

De Nijmeegse planologen inventariseerden de voorzieningen zoals parkeerplaatsen, beschikbare informatie, wandelroutes, piknikplaatsen, banken, café's e.d.

Het medegebruik is onderzocht wat betreft het fietsen, het wandelen en het paardrijden. Dit zijn zogenaamde routegebonden activiteiten. Niet-routegebonden activiteiten, zoals het

bekende bermzitten, zijn niet onderzocht.

Het beleid van de gemeenten zoals dat bijvoorbeeld is vastgelegd in bestemmingsplannen, heeft konsekwenties voor de mogelijkheden voor rekreatief medegebruik. De gemeente Groesbeek heeft in haar bestemmingsplan buitengebied een vrij sterk beperkend beleid vastgelegd. Het beknopte onderzoeksverslag hierover:

"Het bestemmingsplan buitengebied van Groesbeek dateert van 1976. Hierin stelt de gemeente vast, dat de open landschappen erg kwetsbaar zijn voor nieuwe ontwikkelingen (b.v. het "uitstralingseffekt van vreemde elementen in het landschap"). Daarnaast erkent de gemeente de landschappelijke, natuurwetenschappelijke en rekreatieve functie van het buitengebied naast de agrarische. Dag- en verblijfsrecreatie zou dan ook uit deze gebieden geweerd moeten worden, en in minder kwetsbare gebieden b.v. nabij woonkernen, gesitueerd moeten worden. Bovenstaande visie krijgt zijn uitdrukking in de bestemmingen "bos" en "natuurgebied". Voor de "natuurgebieden" gelden sterke beperkingen (verboden te kamperen, te bouwen etc.), voor "bosgebieden" gelden in grote lijnen dezelfde maatregelen als voor de "natuurgebieden" met die aantekening dat voor bepaalde activiteiten vrijstelling mogelijk is."

Het rekreatieschap en de provincie zijn positiever dan de gemeente in haar bestemmingsplan over het ontwikkelen van rekreatief medegebruik, maar ook zij leggen de nadruk op een zorgvuldige afweging tussen de belangen van dit soort recreatie en het belang van natuur en landschap. Alle overheden schatten de waarde van natuur en landschap in het zuidoostelijk uitloopgebied van Nijmegen zeer hoog in.

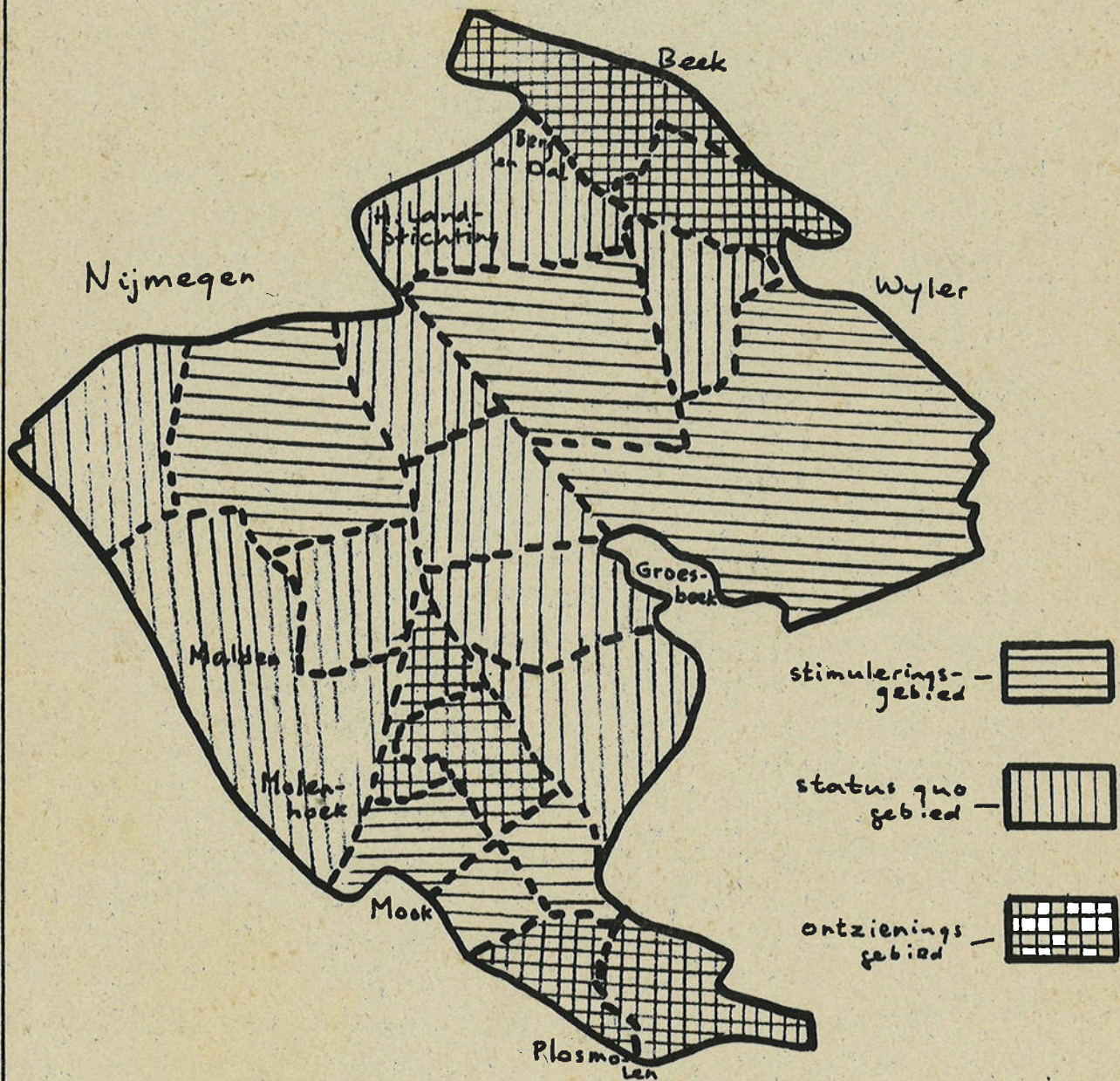
Er bleken twee belangrijke problemen te bestaan wat rekreatief medegebruik in het studiegebied betreft. Het eerste is een onevenwichtige verdeling van de mogelijkheden van rekreatief medegebruik over het hele gebied.

Sommige gebieden bezitten rekreatiemogelijkheden, welke onderbenut worden, terwijl andere, vaak met een grote natuur- en landschapswaarde en een grote kwetsbaarheid, een grote rekreatieve druk kennen. Het tweede hoofdprobleem is dat er zich overal in het gebied konkrete, plaatselijke knelpunten of tekortkomingen voordoen, meestal op lokaal nivo. Dit soort dingen varieert van het niet-onderhouden-zijn van rustbanken tot de overlast die cross-motoren veroorzaken.

Om het eerste probleem op te lossen is een herverdeling van de rekreatiedruk nodig. Daarvoor zouden sommige gebieden aan-

gegeven moeten worden als "stimuleringsgebied" en andere als "ontzieningsgebied". Overige gebieden "status-quo gebieden", daaraan hoeft niets te veranderen. Voor Groesbeek is het Staatsbos zuidwestelijk van de Nijmeegsebaan als status-quo gebied aangegeven, evenals de bossen rond Berg en Dal. De Bult (tegenwoordig ook deel van het Staatsbos) en het open gebied ten noorden van Groesbeek aan weerszijden van de Zevenheuvelenweg en Wylerbaan is stimuleringsgebied. De ontzieningsgebieden bestaan uit gebieden die nu al (voor de natuur) te veel bezocht worden als de Duivelsberg en de Plasmolen. Deze zijn bijzonder kwetsbaar. Als De Bruuk in het onderzoeksgebied zou hebben gelegen zou het zeker ook als ontzieningsgebied zijn aangewezen. Op onderstaande kaart is de herverdeling van de rekreatiedruk die nodig zou zijn weergegeven.

Kwetsbaarheid in relatie met huidig rekreatief gebruik is het belangrijkste criterium geweest bij de indeling in drie categorieën gebied. De Groesbeekse bossen bijvoorbeeld worden intensief gebruikt door mede-gebruikers, maar zijn wat natuur betreft niet bijzonder kwetsbaar. Er is daar een goede verhouding tussen gebruik en waarde van het bos voor houtproductie en natuur. De bossen van De But zijn wat natuurwaarde betreft vergelijkbaar, maar trekken op dit moment weinig recreanten. Er zouden er best wat meer mogen komen. Het gebied ten weerszijden van de Wylerbaan en Zevenheuvelenweg wordt door de fietsers en wandelaars nauwelijks gebruikt. Men benut deze wegen wel, maar het gebied zelf niet. Door enkele eenvoudige ingrepen zou dat verbeterd kunnen worden. Bijvoorbeeld het openstellen van enkele onverharde wegen die er doorheen lopen en die nu afgesloten zijn. De landbouw die de hoofdgebruiker van dit gebied is zou praktisch geen last ondervinden van meer wandelaars in het gebied.

De Nijmeegse planologen besluiten hun onderzoeksverslag met een waarschuwing. Voor Nijmegen en omgeving staan een aantal rekreatieve uitbreidingen op stapel gericht op intensieve vormen van recreatie. Deze kunnen een negatieve weerslag hebben op rekreatief medegebruik en op andere functies van het gebied. Ten aanzien van intensieve recreatie moet een zeer voorzichtig beleid gevoerd worden. Daarbij moet ook bedacht worden dat rekreatief medegebruik door middel van eenvoudige aanpassingen, dus goedkoop gerealiseerd kan worden en het in een grote behoefte voorziet.

Paul Thissen.

Rekreatief medegebruik in de stadrandzone, eindverslag, J. Croes e.a., Katholieke Universiteit Nijmegen, Planologie, 1985.

Een verslag van het ILP "Rekreatief medegebruik in de stadrandzone van Nijmegen", P. Overgaag, Katholieke Universiteit Nijmegen, Planologie, 1985.

Wie interesse heeft in het onderzoeksverslag kan dat tegen kostprijs via de redactie (Paul Thissen) verkrijgen.

Maak je eigen portret in tuinkers.

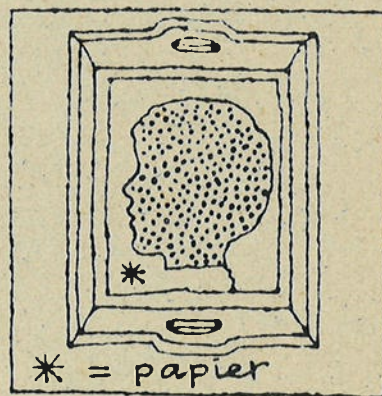
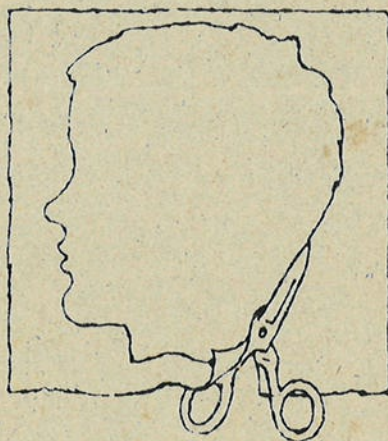
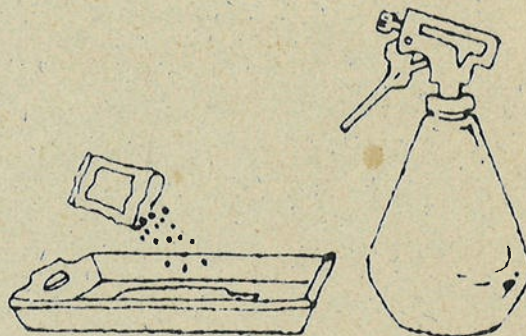
Prak een vel tekenpapier tegen de muur en vraag een vriendje of of vriendinnetje om de ombrek van je hoofd met een potlood na te trekken.

Haal het vel van de muur en knip je hoofd eruit.

Goor dat hoofd weg en leg de rest van het vel op een stapeltje keukenpapier in een bak.

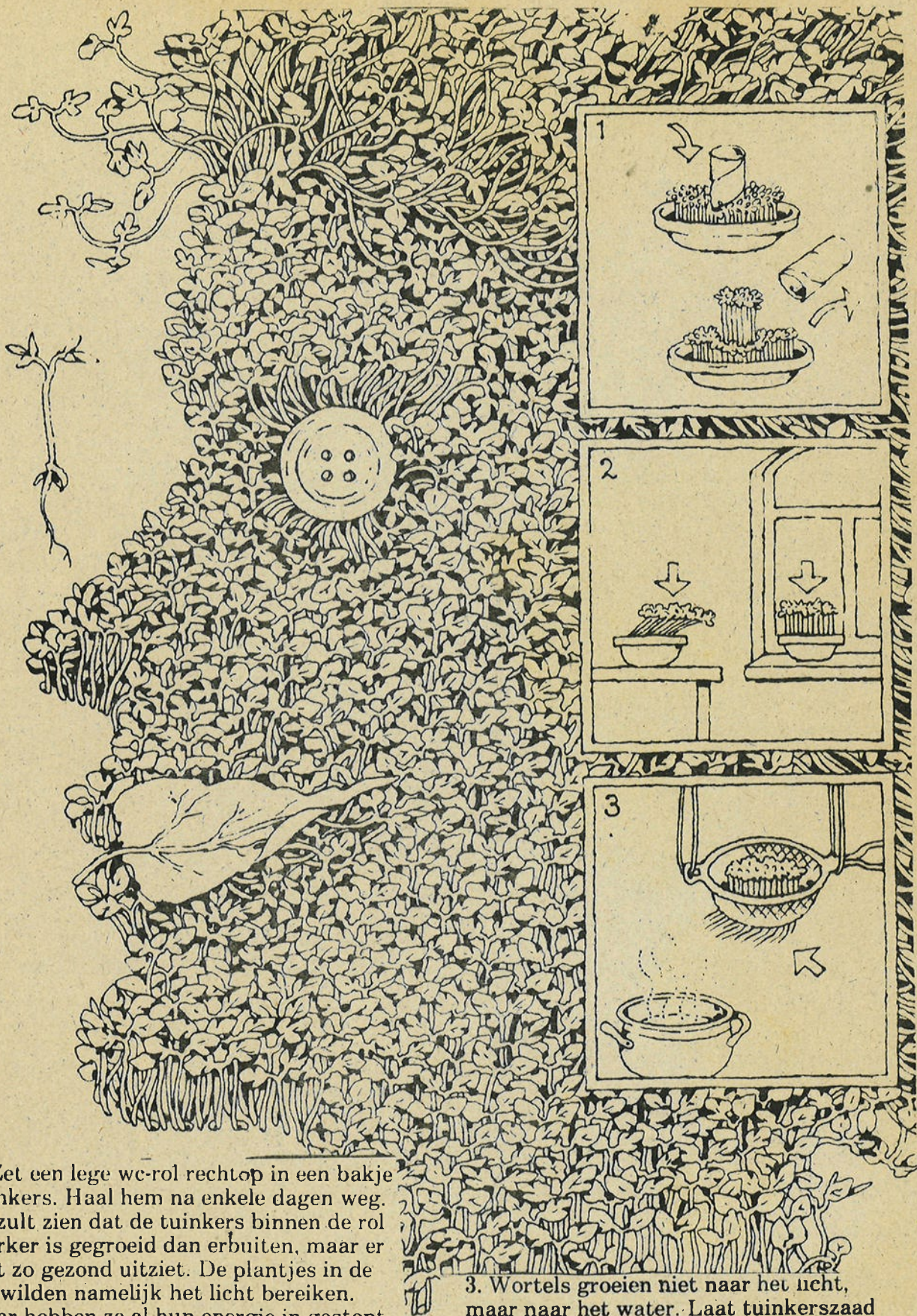
Strooi de bak vol zaad en haal het tekenpapier weg.

Geef water.

* = papier

Omdat het zo snel opkomt, is tuinkers heel geschikt voor groepproefjes (zie tekeningen rechts)

1. Zet een lege wc-rol rechtop in een bakje tuinkers. Haal hem na enkele dagen weg. Je zult zien dat de tuinkers binnen de rol sterker is gegroeid dan erbuiten, maar er niet zo gezond uitziet. De plantjes in de rol wilden namelijk het licht bereiken. Daar hebben ze al hun energie in gestopt.

2. Zet een bakje tuinkers een eindje van het raam. De plantjes zullen zich binnen een dag naar het licht toe buigen. Dat gaat als vanzelf, doordat elk steeltje aan de kant waar het licht op staat minder snel groeit dan aan de kant er tegenover.

3. Wortels groeien niet naar het licht, maar naar het water. Laat tuinkerszaad ontkiemen in een theezeeffe met een laagje natte turfmoel, tot de worteltjes er onderuit komen. Hang het zeefje nu schuin boven een bakje water. Je zult zien dat de worteltjes naar dat bakje toe groeien. Ze reageren op het vocht in de lucht boven het bakje.

Opnieuw een beschrijving van een typisch stukje Groesbeek deze keer voor de speurneuzen onder onze lezers. Voordat we aan de beschrijving beginnen eerst de oplossing van de vorige keer. We bevonden ons toen op de kruising van de Van de Veldeweg/Lievensweg met de Drulsegeweg, bij het Nijerf. Helaas was het te moeilijk voor Milieu-journaal lezend Groesbeek; er waren geen goede inzendingen.

De oplossing van de volgende beschrijving moet toch wel na enig ^Pseurwerk te vinden zijn. We hoeven er niet ver voor te gaan.

' We bevinden ons namelijk midden in het dorp op een opmerkelijk rustig plekje zo'n 150 meter van de Pannenstraat. Het autoverkeer van deze drukke weg is nauwelijks waarneembaar. We staan midden op een vlak plateau en kijken naar het noorden. Links van ons loopt het plateau iets af, voor de rest is het vlak. Zowel links als rechts loopt een weg; het zijn steile wegen. Vooral de rechtse heeft zich diep in het plateau ingesneden.

We zien recht voor ons een grote meidoornhaag, wat rechts hiervan een huis met een grote T.V. antenne ernaast. Naar rechts draaiend zien we de huizen die rechts langs de diep ingesneden weg staan. Rechts van ons de Katholieke kerk.

Links van de meidoornhaag een kasteeltje van de Groesbeekse Tehuizen, met links ervan een woonhuis. Verder aan de overkant van de weg een groot grasveld en een huis van een bekende Groesbeker, die vaak bij allerlei openingen aanwezig is. Hij hoeft alleen maar de berg af om bij zijn werk te komen.

Achter ons staan woonhuizen. In een hoek heeft iemand de ruige grasbegroeiing van het plateau ontgonnen en verandert in een moestuin. In een volière loopt wat pluimvee.'

Dit moet te vinden zijn, enkele aanwijzingen zijn zo duidelijk dat een beetje kaartlezer al helemaal niet meer naar buiten hoeft om de juiste plaats te vinden. Dat is eigenlijk niet helemaal de bedoeling, want dan krijg je nog geen frisse neus.

Succes ermee.

Steun de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek door ons een nieuwe donateur te bezorgen. Donateurs betalen minstens f15,- per jaar en ontvangen 4 keer per jaar of vaker het Groesbeeks Milieu-journaal. Knip de bon uit en stuur 'm op naar Secretariaat W.M.G., Lievensweg 80, Groesbeek. U kunt ook bellen (tel. nr. 08891-3175).

BON voor een jaar Groesbeeks Milieu-journaal

Ik geef me op:

naam

adres

woonplaats

Ik betaal met de acceptgiro die ik toegestuurd krijg, en ontvang dan minstens vier nummers per jaar.

